

Қарашева Ж.Т.

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА МЕДИАЦИЯНЫҢ АЛАТЫН
ОРНЫ ЖӘНЕ МАҢЫЗЫ**

Қарашева Ж.Т.

МЕСТО И ЗНАЧЕНИЕ МЕДИАЦИИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Zh.T. Karasheva

**THE PLACE AND IMPORTANCE OF MEDIATION IN THE
REPUBLIC OF KAZAKHSTAN**

УДК:321.01

Қазіргі таңда, жұмыс беругі мен қызметкер арасында дау мәселелері жиі туындауда. Себебі, берілген еңбек шартындағы екі тараптары дұрыс орындамауында. Сол дау мәселесін шешу үшін, медиация біздің елімізде ықпалдасты.

Түйін сөздер: медиациясы, сот, медиатор, өкілдік.

Егеменді Қазақстанның қоғамы мен мемлекеті нарықтық экономиканың негізгі қағидаттарына сәйкес дамып келе жатыр. Осы кезең ішінде экономикалық және әлеуметтік қарым-қатынастың жүйесінде бүгінгі күнге дейін, әлі дұрыс бағаланбаған өте маңызды өзгерістер болды. Сонымен қатар, біздің қоғам өркениетті және еркін нарыққа қарсы бағытта үлкен талпыныс жасады. Мұндай өзгерістердің құқықтық негізі жаңа Қазақстанның Конституциясы және оның негізінде қабылданған заңдар болып табылады. Қазіргі кезде еңбек құқығының әлеуметтік функциясы еңбекті қорғаумен ғана шектелмеуі керек деген ойлар қалыптасады. Бұл функцияның бір мынандай қыры ашылуы дамуына толық қамқорлық жасау. Бұл белгілі бір деңгейде еңбекті қорғаумен сәйкес келеді, бірақ оған үқсас емес. Еңбек құқығы жұмысшылардың еңбек-терін қорғауды қамтамасыз етумен қатар, еңбек процесінің қатысушысы болып табылатын адам не болатын кешенді әлеуметтік-экономикалық құқықтарды қамтамасыз етудің кепілділігін анықтайды. Еңбек құқығы, қазіргі кезеңде ӨЗ алдына дербес құқық саласы ретінде заңгер ғалымдар арасында, жұмыс берушілер мен жұмысшылар қажет, - еңбек саласындағы адам құқығының толық бекітілуі және сатылы түрде арасында, кәсіподақтар мен олардың өкілдері арасында, мемлекетпен, еңбек ұжымдары арасында, кештеген қызу пікір-талас туғызуда. Себебі, ең алдымен 15 мамыр 2007 жылы қабылданған Қазақстан Республикасының қабылданған Еңбек кодексі - ең төменгі кепілдіктер, мерзімдер және стандарттар белгілейді және осы аталған нормативтер тек қана жұмысшының жағдайын жақсарту жағына қарай бағытталады [1]. Медиация, жалпы құқықта-ағылшын тілінде даулардың альтернативті реттеу технологиясы болып табылады, яғни үшінші тұлғалардың қатысуымен дау мәселелерін шешу. Бұл жағдайда медиатор тарабы, екі жаққа тәуелсіз болып келеді. Ежелгі Рим, Ежелгі Греция елінде дау мәселелерін

делдалдық қатынастар арқылы шешкен. Рим халқы «делдал» ұғымын әр түрлі терминдермен пайдалана білді:» *in iudicio*, *in iudicio*, *in iudicio*, *in iudicio*, *in iudicio*, *in iudicio*, *in iudicio*, *in iudicio*, *in iudicio*, *in iudicio* [2]. Жалпы алғанда, делдалдық өкілдікпен бір түбірден пайда бола отырып, әртүрлі құқықтық институттарды, соның ішінде, делдалдықтың эмбебап құқықтық нысаны ретінде жүзеге өкілдік институтын да қалыптастырады. Өкілдік институты бірқатар құқық салаларына танымал. Егер еңбек құқығында өкілдік өкілдік берушінің атынан заңи әрекеттерді жүзеге асырумен, оған міндетті құқықтық салдар туындаумен байланысты болатын болса, ал қылмыстық және азаматтық іс жүргізуде өкіл ретінде өкілдік берушінің мүддесіне, бірақ өз аттарынан әрекет ете отырып, заңи көмек көрсететін тұлғалар танылады. Өкілдік белгілі бір деңгейде бастапқыда Египетте, Грецияда, Римде және бір қатар басқа да мемлекет-терде мойындалған болатын [2.566]. Алайда, Рим заңгерлері кәсіпкерлігінің жоғары деңгейлілігіне, таңдамалылығы және талғамыштылығына қарамастан, өкілдіктің дамыған теориясын жасап шығармады. Бұл Рим экономикасының патриархальді табиғатымен, құлдар еңбегінің кеңінен қолданылуымен түсіндіріледі. Римнің шартты құқығы V - ғасырға дейін үлкен формализммен және шартты байланыстардың табиғатының шектеулі дербестігімен сипатталады. Бөтен тұлға арқылы біздің пайдамызға әрекет ету мүмкін емес деген қағида әрекет еткен. Ал егер бұған құқықтың тұлға автономиясына берген маңыздылығын ҚОСА қарар болсақ, рим құқығында өкілдіктің даму таппандығын түсінуімізге болады. Тек юстиниандық дәуірде ғана (527-565) тиісті теорияның пайда болу белгілерін таба аламыз. Рим құқығы прокураторға - тапсырыс шартындағы сенім білдірушіге - өкілдіктің жалпы өкілеттілігін береді (өкілдік беруші ретінде әрқашан үлкен отбасы танылады), ал инститорға - кәсіп орынды басқарушыға - өзінің қожайынының мүлкін сатуға байланысты шектелген өкілеттілікті береді [3]. Қатынастар жанама өкілдік қағидасымен қалыптасады: барлық өнімдерді және тіпті оларға үшінші тұлғалар тиісті дәрежеде төлемегендерді де қайтаруға міндетті болатын. Өкілдік мұнда өрескел сипатқа ие еді: прокураторға өзі жасасқан шарт арқылы өкілдік

етіп отырған отбасы үшін ешқандай құқық туындатпайтын, керісінше, соңғысы прокуратордың контрактанға қатысты өз міндеттерін орындауының кепілі ретінде көрініс тауып отырды. Өкілдікті рим құқығы ешқашан тапсырысты орындау, оның нәтижесі ретінде танымады; сондықтан өкілдік өз бастауын тапсырыс шартынан алады деп пайымдау қате түсінік болып табылады. Жиыр-масыншы ғасырдың екінші жартысында медиация ұғымы АҚШ, Австралия, Великобритания елдерінде, ал кейіннен Еуропа елдерінде қалыптаса бастады. Ең алғаш рет медиацияны отбасы құқығындағы дау мәселелері бойынша қолдана бастады. Медиация - тараптардың ерікті келісімі бойынша жүзеге асырылатын, олардың өзара қолайлы шешімге қол жеткізуі мақсатында медиатордың жәрдемдесуімен тараптар арасындағы дауды реттеу рәсімі болып табылады. Медиацияны қолдану аясы:

- халықаралық және ішкі корпоративтік дауларда;
- сақтандыру және банкілік дау аясында;
- отбасы дауы;
- жұмыс барысындағы дау мәселелері;
- білім медиациясы және т.б.

Қазіргі заманымызда шынында да еңбек қатынастары түбегейлі өзгертуді талап етіп отыр. Бұл ретте еңбек қатынастары негізінен еңбек шартының ережелеріне негізделуін қарастырғаны жұмыс беруші, қызметкер және оның өкілі, мәселен, кәсіподақ мүдделерінің үйлесімін қамтамасыз ететін негізгі тұжырымдамалық нормаларды құрауы қажет. Еңбек шарты осы қатынастардың барлық қатысушыларының құқықтары мен заңды мүдделерін қамтамасыз ететін, еңбек саласында туындаған барлық қарым-қатынастарды егжей-тегжейлі, толық реттейтін әділ еңбек қатынастарын қалыптастыру ұйытқысы болуы қажет. Еңбек кодексінде жұмыс беруші мен қызметкерлердің құқықтары мен міндеттері толығымен жазылғанмен, бірақ тараптар дұрыс орындамауында, осының нәтижесінде дау туындауда. Қазақстан елінде Медиация ұғымы 2011 жылы қалыптаса бастады. Тәуелсіз, бейтарап, істің нәтижесіне мүдделі емес, медиация тараптарының өзара келісімі бойынша таңдалған, медиаторлар тізіліміне қосылған және медиатордың функцияларын орындауға келісім берген жеке тұлға медиатор бола алады [4]. Медиатордың қызметі кәсіби негізде (кәсіпқой медиатор) және кәсіби емес негізде (қоғамдық медиатор) жүзеге

асырылуы мүмкін. Медиатор алдын ала кеңес бермейді. Медиацияның өзге делдалдықтан маңызды ерекшелігі сараптамалық тәжірибиесі мол болуында.

- Медиатор дау мәселесі туындағанда тараптардың нақты келісімін талап етуде;
- Медиатор адами сезімді ескермейді;
- Медиатор өткен оқиғаларды сараптамайды, тек болашаққа бағыт бұрады;
- Медиатор істі қадағалайды, еш тарапқа тәуелсіз болуды;
- Медиатор тараптардың келісім жасауында міндетті түрде қатысады;
- Медиатор бейтарап, тәуелсіз болуы шарт.
- Медиацияда дау мәселесі туындағанда, екі тараптың келісіміне дайын болуы шарт.

Медиация – бұл құрылымды процесс, яғни бір немесе бірнеше сессиямен шектелген [5]. Медиация соттан тыс тәртіпте дау мәселелерін жүзеге асырады, ҚР Парламенті медиация туралы заңды 2011 жылы 12 қаңтарда қабылданып және заңды күшіне енді. Қазіргі таңда, медиация енді ғана даму үстінде. Медиацияның қазіргі таңда алатын орны зор, себебі медиацияның соттан ерекшелігі [6]:

- Медиация еркінділікті білдіреді - сот процесі бір тараптың қарсылығына қарамай басталады.
 - Медиатор сайланады, ал сот тағайындалады.
 - Медиаторда билік күші жоқ, ал сотта билік күші бар.
 - Медиатор күн тәртібін екі тарапқа ыңғайлы кезді пайдаланса, ал сот белгілі мерзімде.
 - Медиатор тараптармен жиналса, ал процессте өкілдермен жинайды.
- Медиацияда консенсусты, ал процесс міндетті.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 15 мамырдағы Еңбек кодексі//Егеменді Қазақстан - 2007 жыл 22 мамыр (өзгерістермен толықтырулар).
2. Иоффе, О.С Советское гражданское право курс лекций, Л.: Изд-во ЛГУ. 1958.- 189.С.
3. Басин Ю.Г. Избранные труды по гражданскому праву. -Алматы.: 2003.- 42с.
4. Қазақстан Республикасының Медиация туралы заңы 12.01.2011ж.6-12
5. Калашникова С.И. Медиация в сфере гражданской юрисдикции М.: 2011 г.-142с.
6. Максудов Р.Р. Восстановительная медиация. М.: Изд-во Инфотропик Медиа, 2009.-256с.

Рецензент: д.полит.н., профессор Артыкбаев М.